

הצעת 'ברית הזוגיות' לאור ההלכה

במסגרת ההצעה המותגבשת בענין החוקה, מתוכננת הצעת חוק בשם 'ברית הזוגיות', שמטרתה - להסדיר את המעמד הזוגי במדינה שלא במסגרת נישואין כדת משה וישראל. נברר אם קיימת אפשרות שרבני ישראל יוכלו לתת להצעה זו "הכשר" הלכתי ומעשי, וזאת לאור העובדה שבשנים האחרונות נשמעו עמדות שלפיהן קיימת אפשרות של השלמה עם המציאות בארץ, שלפיה רבים מאזרחי המדינה אינם יכולים להינשא כדת משה וישראל, כך שנישואין אזרחיים הם כורח שאינו ניתן להימנע ממנו, ואם כך ניתן למצוא פיתרון הלכתי למציאות זו.

א. חוק ברית הזוגיות

בסעיף 2 להצעת החוק, כתוב:

2. התקשרות בין בני זוג

(א) בני זוג שהסכימו לבוא בברית הזוגיות רשאים להירשם במרשם הזוגיות, אם התקיימו בהם התנאים הבאים:
(3) איש מהם אינו נשוי, אינו רשום כנשוי במרשם האוכלוסין או אינו רשום במרשם זוגיות כבן זוג לאחר בישראל או במדינת חוץ.

ב. הבעיות ההלכתיות בחוק זה

בחוק זה קיימות מספר בעיות הלכתיות ברורות:

1. בחוק אין קיימת הגדרה מהו 'זוג', וייתכן שמדובר על שני גברים או שתי נשים. ברור שהדברים עלולים להגיע למתן גושפנקא חוקית למשכב זכר, שהתורה הגדירה אותו כתועבה.
2. בחוק לא קיימת הגדרה לאומית, ועל פיו יהודי ונוכרייה או נוכרי ויהודייה יוכלו להינשא זה לזה. מדינת ישראל, החורת על דגלה את המלחמה בהתבוללות, תאפשר תחת חסותה נישואי תערובת!!! מציאות זו אסורה לחלוטין, כדברי הרמב"ם (ה'ל' איסורי ביאה יב, א):
ישראל שבעל עכו"ם משאר האומות דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לעכו"ם דרך אישות - הרי אלו לוקין מן התורה שנאמר: "לא תתחתן במ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנדך", אחד שבעה עממין ואחד כל אומות באיסור זה, וכן מפורש על ידי עזרא...
איסור זה חמור במיוחד, כדברי הרמב"ם שם בהמשך הפרק (ה'ל' ח):
ודבר זה גורם להידבק בעכו"ם שהבדילנו הקב"ה מהם, ולשוב מאחרי ה' ולמעול בו.
3. ברישום הזוגיות ברור שירשמו פסולי חיתון שאינם יכולים להינשא כדת משה וישראל: ממזרים, פסולי כהונה ועוד.
4. ב'ברית הזוגיות' קיימת אפשרות להתרת אשה שנישאה כדת משה וישראל - ללא גט. בסעיף 2-א8, העוסק במחיקה מן המרשם כתוב:
בית משפט נתן פסק דין המתיר את ברית הזוגיות לפי סעיף 9.
בסעיף 110 כתוב:

בית המשפט יתיר את הרישום... אם לא השיב בית הדין לפניית בית המשפט... בתוך שלושה חודשים מיום שהתבקש לכך, או לא התגרשו בני הזוג או לא בוטלו הנישואין בבית הדין הדתי, תוך שלושה חודשים מיום שבו הודיע בית הדין כי יש צורך בגירושין או בביטול הנישואין על פי הדין הדתי כתנאי לנישואי בני הזוג מחדש על פי הדין האישי.

על פי סעיף זה קיימות אפשרות של התרת אשת איש לעולם ללא גט פיטורין.

5. בשאלה אם נישואין אזרחיים יוצרים מציאות של אשת איש ומצריכים גט או לא, ישנו דיון נרחב בדברי הפוסקים. מקובל לדרוש גט לחומרא לכתחילה, ורק במקרים מיוחדים פוטרים את אותה אשה בלא גט. הנהגת נישואין אזרחיים תגרור מחלוקות בין הפוסקים. אמנם יהיו פוסקים רבים שיקלו בעניין לגבי זוג יהודים שהיה יכול להינשא כדת משה וישראל והעדיף את המסלול האזרחי, שבכך הוא בעצם הכריז שאינו רוצה להינשא כדת משה וישראל. ויש שהציעו להחתים את הזוגות על מסמך שבו הם מצהירים על אי רצונם להינשא כדת משה וישראל. אבל לגבי פסולי חיתון, סביר להניח שבחרו בנישואין אזרחיים מתוך כורח ולא מרצון, וממילא יש מקום לחשוש לכך שנישואין אלו הם תחליף לנישואין הלכתיים והם יחולו, בעוד שהתרתם לא תיעשה במסגרת ההלכה, והרי לנו חשש גדול ליצירת ממזרים.

ג. בעיות מנקודת המבט הלאומית

הנהגת נישואין אזרחיים עלולה ליצור מספר בעיות בתחום הלאומי-חברתי.

1. במשך השנים, אם נישואין אזרחיים יהיו לנחלת הכלל, אפשרות זו תמנע אדם דתי מלהינשא ללא דתיים ואפילו לחוזרים בתשובה, שהוריהם או סביהם נישאו בנישואין אזרחיים. הדבר יוביל לניהול רשימות יוחסין פרטיות, ומציאות זו תוביל לקרע בלתי הפיך בעם.

2. השתתפות בשמחות בחברה היא אחד הרכיבים הבולטים של "אחדות חברתית". להשתתפות של אדם חילוני בטקסים יהודיים יש חשיבות במישור הדתי והלאומי כאחד. האחדות בצורת הנישואין תורמת ליצירת מכנה משותף בסיסי בחברה היהודית. יהודי שומר תורה ומצוות עשוי/עלול להדיר את רגליו מחתונה שאינה כדת משה וישראל בגלל התנגדותו הנחרצת לטקס. מציאות זו תגרור לקרע לא רק במישור החברתי-לאומי, אלא אפילו במישור המשפחתי.

3. נושא הנישואין הוא נושא מרכזי ביותר בהגדרת הלאום היהודי. פסולי חיתון מוגדרים אנשים שאינם יכולים "לבוא בקהל". אופיה היהודי של המדינה עלול להיפגע בצורה אנושה אם יונהגו בארץ נישואין אזרחיים.

4. הנהגת נישואין אזרחיים תפגע בסטטוס-קוו בין דת למדינה בצורה משמעותית. שינוי מרחיק לכת בסטטוס-קוו מסוכן ביותר ללכידות החברתית בארץ בין דתיים לחילוניים.

ד. המצב הקיים

עד היום הצליחו המאמצים לסכל את הניסיונות להעביר את חוק הנישואין האזרחיים. נשמעת טענה, שתחת המונופול שיש לרבנות על נושא הנישואין והגירושים מתפתחות תופעות בעייתיות מאוד מבחינה הלכתית, וחלקן אפילו תופעות שהתנגדות לנישואין אזרחיים מבקשת למנוע, כגון:

1. "ידועים בציבור". אנשים אלו מקבלים זכויות, ולכן מספר הזוגות הבאים להינשא מצטמצם. ודאי שתופעה זו פסולה, הן משום שזוגות אינם נישאים כדת משה וישראל, ובמיוחד עקב העובדה שזוגות רבים של פסולי חיתון כולל זוגות שנפרדו חיים עם בן זוג אחר ללא גירושין.

2. נישואין אזרחיים מחוץ לגבולות המדינה של פסולי חיתון ושל נישואי תערובת. הם נישאים בחו"ל, והמדינה מכירה בנישואין אלו. מכוח מציאות זו עולה, שהניסיון למנוע את נישואיו של מי שאינו רשאי להינשא על פי ההלכה נכשל. ומעבר לכך, גם היום לאדם דתי קיימת בעיה להינשא עם בן משפחה חילונית שההורים לא נישאו כדת משה וישראל, ואם כך הקרע בעם כבר קיים. טענה נוספת היא העוינות הקיימת כלפי הרבנות. חל פחות במעמד בתי הדין הרבניים, והקרע בעם רק הולך ומעמיק, כשמציאות זו של העדר אפשרות לנישואין אזרחיים תורמת רבות לכך. הבעיה של העדר נישואין אזרחיים התרחבה בעקבות העלייה הגדולה מחבר העמים. בתוך העולים קיימים רבים שאינם יהודים על פי ההלכה, ומכיוון שהם חסרי דת, נמנעת מהם האפשרות להינשא במדינתם. מציאות זו יוצרת מצוקה אנושית גדולה. במצב זה אפילו שני נוכרים אינם יכולים להינשא כיוון שאינם משתייכים לממסד דתי כלשהו.

ה. בין מציאות בעייתית לקיבוע החוקתי

לא ניתן להתכחש לכך שהמצב הרוחני הכללי בעם ישראל מורכב ובעייתי, וייתכן ותיטען הטענה שהוא הולך ומחמיר. אבל יש להפריד בין מציאות תרבותית וחברתית לנושא החקיקה. מדינה יהודית חייבת להתנהל על פי התורה. עם ישראל קיבל תורה בסיני כשהקב"ה מייעד לו את המשימה: "ממלכת כהנים וגוי קדוש". ועל כך כותב הרב קוק זצ"ל (משפט כהן, סי' קכד): ומתוך הקדושה שיש בכללות כנסת ישראל, צריכה להיות גם הנהגת המלכות שלה על פי התורה. ועל כן צריך המלך שני ספרי תורה, והיינו ספר תורה אחת בתור איש ישראל והשניה בשביל לימוד הנהגת המלוכה.

אין לנו רשות לוותר על ייעוד זה, וגם אם יתמהמה חכה אחכה לו. קיבוע חוקתי הוא הכרזה רשמית ומתן לגיטימציה לעברות על פי דין תורה. רבי יצחק עראמה, בספרו "עקדת יצחק" (שער כ), התריע על מתן גושפנקא רשמית-ציבורית לעברה על דין תורה, וחילק בין הכרה רשמית במציאות של עברה לבין עברה שהיחיד עושה על דעת עצמו:

וכמה פעמים נתחבטתי על זה על אודות הנשים הקדשות שהיה איסורן רופף ביד שופטי ישראל אשר בדורנו, ולא עוד אלא שכבר יאותו בקצת הקהילות ליתן להם חנינה ביניהם. גם יש שמספיקין להם פרס מהקהל, כי אמרו כיון שמצילות את הרווקים או הסכלים מחטא איסור אשת איש החמור או מסכנת הגויות, מוטב שיעברו על לאו זה משיבואו לידי אסור סקילה או סכנת שריפה. ואני דנתי על זה פעמים רבות לפנייהם ולפני גדוליהם והסברתי להם שהחטא הגדול אשר יעבור עליו איש איש מבית ישראל בסתר ושלא לדעת הרבים וברשות בית דין - חטאת יחיד הוא, והוא שבעוונת ימות על ידי בית דין של מעלה או מטה וכל ישראל נקיים, כמו שהיה עוון פילגש בגבעה, אם היו בית דין שלהם מוסרין האנשים הרשעים ההם לבדם ביד ישראל. אמנם החטא הקטן, כשיסכימו עליו דעת הרבים והדת ניתנה בבתי דיניהם שלא למחות בו, הנה הוא זמה ועוון פלילי וחטאת הקהל כולו, ולא ניתן למחילה אם לא בפורענות הקהל, כמו שהיה בבני בנימין על השתתפם בעוון. והוא היה עוון סדום, כמו שביארנו, שהם ובתי דינין שלהם הסכימו שלא להחזיק יד עני ואביון. ולכן הוא טוב ומוטב שייכרתו או ישרפו או ייסקלו החטאים ההם בנפשותם משתיעקר אות אחד מהתורה בהסכמת הרבים, כמו שאמר בזה שעשתה בו פרשה בפני עצמו "לא תהיה קדשה".... ומי שלא יקבל זה בדעתו אין לו חלק בבניה ונחלה בתורת א-להית.

ההצעה לפיתרון יצירתי שלא יזכיר את המלה "נישואין" לא תפתור את בעיית מתן הגושפנקא הרשמי.

המצוקה הפרטית הקיימת בעקבות העדר נישואין אזרחיים, היא אמנם מצערת; אבל יש להדגיש שתי נקודות:

ראשית, אזרחים אלו שאינם יכולים להינשא, רובם הם עולים חדשים שאינם יהודים על פי ההלכה. הם ידעו כשהגיעו לארץ שהם מגיעים למדינה יהודית, ובכך קיבלו על עצמם את החוקים ואת מציאות החיים במדינה יהודית. קיימת אפשרות של גיור למי שראוי ומעוניין בכך, ואם הם חפצים להישאר בגוינותם הם צריכים להכיר במגבלות הקיימות לפנייהם. שנית, נושא הנישואין כבר ממעמד הר סיני גרם לעתים לסבל פרטי אצל מיעוט שלא היה יכול לעמוד בקריטריונים ההלכתיים. כך נאמר בספרי (במדבר פסקא ז):

"וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו" - היה רבי נהוראי אומר: מלמד שהיו ישראל מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות. ומלמד שהיה אדם נושא את אחותו ואחות אביו ואחות אמו. ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות, היו מצטערים. וכן בתלמוד הירושלמי (תענית ד, ה):

תני רבי שמעון בן יוחי: כתיב "וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו" וגו' - על שש עריות שאסר להן משה.

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"כ סי' מד) דן בשאלה אם במעמד הר סיני פסולי חיתון היו צריכים להיפרד או שדיני עריות חלו רק מכאן ולהבא, אבל ברור שבמישור הפרטי נגרם צער בעקבות הלכות אלו.

וכן כתוב במדרש (ויקרא רבה פ' לב):

"ושבתי אני ואראה את כל העשוקים" - דניאל חייטא פתר קרייה בממזרים. "והנה דמעת העשוקים" - אבותם של אלו עוברי עבירות, ואילין עלוביא, מה איכפת להון? כך אביו של זה בא על הערוה, זה מה חטא, ומה איכפת לו?

"ואין להם מנחם" אלא "מיד עושקיהם כוח" - מיד סנהדרי גדולה של ישראל שבאה עליהם מכוחה של תורה ומרחקתן על שום "לא יבוא ממזר בקהל ה'".

"ואין להם מנחם" - אמר הקב"ה: עלי לנחמן, לפי שבעולם הזה יש בהן פסולת; אבל לעתיד לבוא אמר זכריה: אנא חמיתיה אלו כורסוון כולו דהב נקי.

מובן שבתקופתנו, שבה נושא ה'הפרטה' נמצא במרכז העולם האידיאי, קשה מאוד לדבר על התנגשות בין ערכים כלליים לערכים פרטיים והעדפה של הערכים הכלליים, אבל זוהי השקפת תורתנו הקדושה.

1. מסקנות מעשיות

1. אנו שוללים את הצעת ברית הזוגיות מהטעמים שהובאו לעיל.
2. המעמד האזרחי של ה"ידועים בציבור" יישאר, וייתן זכויות סוציאליות ואחרות ללא מתן מעמד רשמי לזוגיות, וכן ההכרה בנישואין אזרחיים בחו"ל לצורך רישום ומתן זכויות כנ"ל.
3. הרבנות תסכים לרשום שני גויים לנישואין. לאחר שיתברר ששניהם גויים על פי ההלכה, הם יירשמו כנשואים, ונישואיהם יוכרו כנישואי "בני נח" שההלכה מכירה בהם.

